

به نام خداوند جان و خرد

تاریخ مختصر روانشناسی

دکتر علیرضا محمدی آریا

فهرست نویسی فیبا

سرشناسه	:	محمدی آریا، علیرضا، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآوران	:	تاریخ مختصر روانشناسی / علیرضا محمدی آریا.
مشخصات نشر	:	تهران: رشد فرهنگ، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	:	۱۱۸ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۷۴۳۰-۲۳-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیبا
موضوع	:	روان‌شناسی - تاریخ
رده‌بندی کنگره	:	BF ۸۱ / م ۳ ۱۳۹۳
رده‌بندی دیویی	:	۱۵۰/۹
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۶۸۵۹۴۷

نا کتاب: تاریخ مختصر روانشناسی

مؤلف: دکتر علیرضا محمدی آریا

ناشر: رشد فرهنگ

طراح جلد: نا صفری

صفحه‌آرایی: انتشارات رشد فرهنگ

لیتوگرافی، چاپ و صحه‌اف: اصف

نوبت چاپ: اول - زمستان ۱۳۹۱

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

انتشارات رشد فرهنگ

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۳۰-۲۳-۱

ISBN: 978-600-7430-23-1

آدرس انتشارات: تهران - خیابان مروتضوی - بعد از تقاطع جیحون - پلاک ۷۰۶

تلفن: ۶۶۳۷۷۵۷۰

Email: Roshdefarhang@yahoo.com

پیش‌گفتار

با توجه به ویژگی‌های عصر حاضر، یعنی دوره پیچیدگی‌های متعدد، انفجار اطلاعات، مملو از فشار روانی^۱، پیدایش نیازهای جدید، سازگاری انسان بیش از گذشته مطرح است. روانشناسی، که حاصل تلاش‌های بی‌وقفه متخصصان این حوزه است، ضمن توجه بر جنبه‌های مختلف زندگی انسان برای سلامت^۲ و بهره‌وری^۳ انسان برنامه‌های ارزنده و اثربخشی^۴ ارائه داده است. درواقع، روانشناسی که امروز در حوزه‌های مختلف زندگی مورد استفاده قرار می‌گیرد، در طول تاریخ فراز و نشیب‌هایی را پشت سر گذاشته است که آگاهی از این مسیر پریچ و خم نه تنها برای متخصصان و علاقه‌مندان این رشته جذاب است بلکه بسیار ضروری و واجب نیز است.

بعد از گذشت بیست سال از گذراندن درس تاریخ روانشناسی^۵ در دوره کارشناسی، هنوز هم شور و شغفی که از مطالعه تاریخ روانشناسی داشتیم را از یاد نبرده‌ام. به همین دلیل بر آن شدم که در این حیطه، نگارشی کتابی تحت عنوان تاریخ مختصر روانشناسی^۶ برای علاقه‌مندان و دانشجویان رشته روانشناسی به رشته تحریر در آورم.

نتایج نظرسنجی از مدیران بخش‌های دوره کارشناسی ارشد رشته روانشناسی در دانشگاه‌های آمریکا توسط انجمن روانشناسی آمریکا^۷ نشان داده است که وجود درس تاریخ روانشناسی در زمره ۱۰ درس اول برای آماده‌سازی دانشجویان آینده دوره کارشناسی ارشد روانشناسی است (میزیاک و سکستون^۸، ۱۹۶۶، ترجمه رضوانی، ۱۳۷۱).

تاریخ روانشناسی از سال ۱۹۱۱ در دانشگاه‌های آمریکا ارائه شده است، و تعداد زیادی از دانشکده‌ها برای دوره کارشناسی ارشد روانشناسی آن را لازم می‌دانند. بررسی ۳۷۴ دانشکده در سال ۲۰۰۵، نشان داده است که ۸۳ درصد درسی با عنوان تاریخ روانشناسی ارائه کرده‌اند (استولوف^۹ و همکاران، ۲۰۱۰). بررسی دیگری از ۳۱۱ دپارتمان روانشناسی نشان داده است که ۹۳ درصد درس تاریخ روانشناسی را ارائه داده‌اند (چامبرلین^{۱۰}، ۲۰۱۰). رشته روانشناسی در زمینه

1. stress

2. health

3. productivity

4. efficiency

5. History of Psychology

6. A brief history of psychology

7. American Psychological Association (APA)

8. Misiak & Sexton

9. Stolooff

10. Chamberlin

مطالعه تاریخ خود نسبت به اکثریت سایر رشته‌های علمی منحصر به فرد است. زیرا آنها، مطالعه تاریخ رشته‌هایشان را پیشنهاد نمی‌کنند^۱ (شولتز^۲ و شولتز، ۲۰۱۱). در تایید مطلب فوق برینگ^۳ (۱۹۲۹، ترجمه شاملو، ۱۳۷۴) معتقد است که "روانشناس هنگامی به رشد حرفه‌ای خود می‌رسد که تاریخ علم^۴ خود را بداند". روانشناسی دارای تنوع عظیمی از نظریات است. بعضی از روانشناسان به عملکرد شناختی^۵ و بعضی دیگر، به ضمیر ناخودآگاه^۶ توجه می‌کنند و برخی به رفتار^۷ آشکار یا فرآیندهای فیزیولوژیکی^۸ و زیستی - شیمیایی^۹ توجه می‌کنند. چهارچوبی که این زمینه‌های متفاوت را به هم متصل می‌کند و به آنها انسجام می‌دهد تاریخ آنهاست. فقط با مطالعه منشأ روانشناسی و پیش‌ت آن، ما امروزه می‌توانیم تصویر روشن‌تری از روانشناسی را ترسیم کنیم. تاریخ روانشناسی، از بی‌نظمی موجود، نظم‌ی به وجود می‌آورد و به آنچه که به نظر در چشم‌انداز^{۱۰} گذشته بی‌نظم است، معنی می‌دهد. مطالعه بر روی تاریخ روانشناسی مهم‌ترین مسیر برای ادغام حوزه و مسائل روانشناسی مدرن است. این رشته ما را توانا می‌سازد رابطه بین اندیشه‌ها، نظریه‌ها و فعالیت‌های تحقیقاتی را دست‌کم گرفته و با کنار هم قرار دادن پازل‌های روانشناسی تصویر منسجمی از آن را بشناسیم. ^{۱۱} تاریخ روانشناسی داستان جذاب مملو از رویدادهای غم-انگیز^{۱۲}، قهرمانی^۱، انقلابی^۲، رابطه جنسی^۳، مواد مخدر^۴ و رفتارهای واقعاً عجیب و غریب^۵ است (شولتز و شولتز، ۲۰۱۱).

^۱ حوزه مطالعاتی تاریخ روانشناسی در ایران مورد غفلت قرار گرفته است. بنابراین، ضروری است که مقطع تحصیلی تحت عنوان "تاریخ روانشناسی" در سطح کارشناسی ارشد و دکتری در دانشگاه‌های مختلف تاسیس شود و به تربیت متخصصان در این حوزه پرداخته شود. فارغ‌التحصیلان دوره تاریخ روانشناسی می‌توانند در بخش‌های زیر راکثر پژوهشی از قبیل تاریخ روانشناسی، آینده-پژوهی روانشناسی، و علم‌سنجی روانشناسی مطالعات موثری داشته باشند. ^۲ در این بخش دیگر فارغ‌التحصیلان دوره تاریخ روانشناسی، می‌توانند به تدریس این درس در مقاطع مختلف تحصیلی بپردازند. بنا بر این، لازم است که قرار باشد روانشناسی و روانشناس اثربخش باشند، باید به تاریخ روانشناسی به عنوان اساس و پایه نگاه عمیق‌تری وجود داشته باشد.

² . Schultz
³ . Boring
⁴ . History of science
⁵ . cognitive
⁶ . unconscious
⁷ . behavior
⁸ . physiological
⁹ . biochemical
¹⁰ . vision
¹¹ . drama
¹² . tragedy

همان‌طور که هرمان اینگه‌هاوس^۶ (۱۸۵۰-۱۹۰۹) محقق پیشرو درباره‌ی حافظه^۷ مطرح کرده است: "روانشناسی پیشینه‌ای طولانی، اما تاریخچه‌ای کوتاه دارد." منظور او این بود که علی‌رغم اینکه هزاران سال است مردم در مورد اندیشه، عواطف، هوش، و رفتار انسانی فکر می‌کنند، اما روانشناسی به عنوان یک رشته‌ی علمی و نه حدس و گمان هنوز نویاست. اگرچه او اظهار نظر خود را بیشتر از یکصد سال پیش ارائه داده است، روانشناسی هنوز هم در مراحل ابتدایی خود بوده و جوان به نظر می‌رسد (بودون^۸، ۲۰۱۰؛ ترجمه محمدی آریا و همکاران، ۱۳۹۳).

به عبارت دقیق‌تر، تاریخ روانشناسی شامل دو بخش فلسفی^۹ (روانشناسی قدیم^{۱۰}) و تجربی^{۱۱} (روانشناسی جدید^{۱۲}) است. در بخش اول، تاریخ روانشناسی، پیش از تمدن^{۱۳} تا اواخر قرن نوزدهم میلادی یعنی قرون وسطی روانشناسی را شامل می‌شود. بخش دوم، اواخر قرن نوزدهم میلادی به بعد را شامل می‌شود. در واقع، روانشناسی جدید در سال ۱۸۷۹ توسط ویلهلم مکسیمیلیان وونت^{۱۴} رسماً در قلمرو علم تجربی قرار گرفت. از این رو متخصصان تاریخ روانشناسی بر سر مطالعه نقطه شروع تاریخ روانشناسی، اختلاف نظر دارند. برخی از آنها، بر بخش فلسفی و برخی دیگر بر بخش تجربی، تأکید دارند. مطالعات تاریخ روانشناسی، از بخش فلسفی فوائد زیادی از جمله شناخت مکاتب فلسفی تأثیرگذار بر شک‌گیری مکاتب روانشناسی (روند شکل‌گیری نظریات روانشناسی) را دارد و در نهایت ارتباط بین گذشته و حال برای ما روشن‌تر می‌شود. اما عیب آن این است که باعث طولانی شدن آن می‌شود.

هرگنهان و هنلی^{۱۵} (۲۰۱۴) در زمینه مطالعه تاریخ روانشناسی از بخش روانشناسی جدید معتقدند که به دو دلیل راضی‌کننده نیست: (۱) نادیده گرفتن سیرات فلسفی عظیمی که زمینه‌ساز روانشناسی علمی شد و (۲) حذف جنبه‌های مهم روانشناسی که خارج از علم قرار دارند.

^۱ heroism

^۲ revolution

^۳ Share of sense

^۴ drugs

^۵ weird

^۶ Hermann Ebbinghaus

^۷ memory

^۸ Bowdon

^۹ Philosophic

^{۱۰} old psychology

^{۱۱} empirical

^{۱۲} modern psychology

^{۱۳} Before Civilization

^{۱۴} Wilhelm Maximilian Wundt

^{۱۵} Hergenhahn & Henley

البته این چنین افراط و تفریط‌هایی به خاطر طولانی بودن هر یک از بخش‌ها، طبیعی به نظر می‌رسد. اما با توجه به ماهیت تاریخی رشته‌های علمی به ویژه روانشناسی که باید به صورت روند تکاملی مورد مطالعه قرار گیرند، چنین افراط و تفریط‌هایی مانع از درک کامل فرایند تکاملی رشته علمی مورد نظر خواهد شد و ارتباط بین گذشته و حال کمتر روشن می‌شود. بنابراین مناسب‌تر است که هر چند مختصر اما به طور متوازن به هر دو بخش روانشناسی پرداخته شود تا تصویر کامل‌تر از روند روانشناسی ترسیم شود. یکی از فوائد چنین ترکیب متوازن این است که فرصت بیشتر برای علاقه‌مندان این حوزه فراهم می‌کند تا بتوانند روند کامل تاریخ روانشناسی را دریابند.

کتابی عددی در زمینه تاریخ روانشناسی به رشته تحریر در آمده است که عمدتاً ترجمه و طولانی هستند. هر چند که همه آنها ارزشمند هستند و اطلاعات جامعی در اختیار خوانندگان قرار می‌دهند و در تدوین این کتاب نیز بسیار مورد استفاده قرار گرفته‌اند، اما هر یک بر بخشی از کل تاریخ روانشناسی را پوشش می‌دهند و رویه دید نویسنده آن تمرکز دارند. بنابراین، با توجه به حجم عظیم مطالب مربوط به این رشته علمی و با توجه به ماهیت تاریخ روانشناسی، یعنی مطالعه روند نظریات آن در گذر زمان، ادغام و متصرفانه نظریات در یک جلد بسیار ضروری است و کاربردهای خاص خود را دارد.

در تالیف کتاب حاضر معیارهای عمده‌ای نظیر تنوع، سادگی شیوه نگارش و اختصار مدنظر قرار گرفته‌اند. این کتاب از چهار فصل کلی تحت عنوان علم و تاریخ آن، روانشناسی و تاریخ آن، روانشناسی فلسفی و روانشناسی علمی تشکیل شده است. برای جمع‌آوری مطالب این کتاب تلاش بسیار زیادی به عمل آمد تا با نگاه مختصر مطالب تدوین شوند. از همکاران ارجمند دکتر حمیدرضا حسن‌آبادی، دکتر ابراهیم رضایی‌دوگاهه و دانشجویانی که نگارنده را در جمع‌آوری منابع و مطالب یاری نمودند، به ویژه دکتر و تشکر به عمل می‌آید. قطعاً این اثر بی‌نقص نبوده و از متخصصان علاقه‌مند مدد طلب می‌شود تا راهنمایی‌های لازم را به منظور افزایش غنای این مجموعه ارائه نمایند.

دکتر علیرضا محمدی آریا

تابستان ۱۳۹۳

Email: mohammadiarya@yahoo.com

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	پیش‌گفتار
۱۵	مقدمه
۱۷	فصل اول: علم و تاریخ آن
۱۸	دانش
۱۸	انواع دانش بشری
۲۰	روش‌های اکتساب دانش
۲۱	علم چیست؟
۲۴	هدف علم
۲۴	شباهت‌ها و تفاوت‌های اساسی بین علم و فلسفه
۲۶	مقایسه علم و عقل سلیم
۲۷	فرضیه، اصل، قانون و نظریه
۲۸	تاریخ علم
۲۹	رشد علم
۳۴	خلاصه فصل
۳۶	خودآزمایی
۳۷	پرسش‌هایی برای تأمل بیشتر
۳۹	فصل دوم: روانشناسی و تاریخ آن
۴۰	تاریخ روانشناسی
۴۰	ابعاد تاریخ‌نگاری روانشناسی
۴۱	آیا روانشناسی علم است؟
۴۲	پرسش‌های پایدار در روانشناسی
۴۲	روانشناسی چیست؟
۴۳	سیر تاریخی تعریف روانشناسی
۴۴	رشد روانشناسی
۴۵	اهداف و فوائد مطالعه تاریخ روانشناسی
۴۷	تاریخ روانشناسی به مثابه پازل
۴۹	عوامل موثر بر رشد روانشناسی
۵۶	خلاصه فصل

۵۸
۵۹
۶۱
۶۲
۶۲
۶۲
۶۴
۶۴
۶۷
۶۸
۶۹
۶۹
۷۰
۷۰
۷۲
۷۳
۷۵
۷۶
۷۷
۷۸
۷۸
۷۹
۷۹
۸۲
۸۲
۸۳
۸۴
۸۵
۸۶
۸۷
۸۸
۸۹

خودآزمایی

پرسش‌هایی برای تأمل بیشتر

فصل سوم: روانشناسی فلسفی

روانشناسی فلسفی

روانشناسی در پیش از تمدن

مفهوم نفس

روانشناسی در یونان باستان

فلسفه یونان باستان

اولین فیلسوف: طالس

بعد از اسطو

روانشناسی در مصر باستان

روانشناسی در قرون وسطی

روانشناسی در رنسانس

روانشناسی بعد از رنسانس تا اوایل قرن نوزدهم

رنه دکارت

خلاصه فصل

خودآزمایی

پرسش‌هایی برای تأمل بیشتر

فصل چهارم: روانشناسی علمی

روانشناسی علمی

ریشه‌های روانشناسی علمی

تأسیس رسمی روانشناسی علمی

ویلهلم ماکسیمیلیان وونت

مراحل روانشناسی علمی

پیشرفت‌های مهم روانشناسی علمی

مکتب‌های روانشناسی علمی

اراده‌گرایی

ساخت‌گرایی

کارکردگرایی

رفتارگرایی

روانشناسی گشتالت

روانکاوی

۸۹	انسان گرایی
۹۰	روانشناسی شناختی
۹۱	گرایش های روانشناسی علمی
۹۳	انجمن های علمی
۹۳	انجمن روانشناسی آمریکا
۹۵	چشم انداز
۹۵	رسالت ها
۹۵	ارزش ها
۹۶	بخش ها
۹۸	نظام های طبقه بندی بیماری های روانی
۹۸	راهنمای تشخیصی آماری اختلالات روانی انجمن روانپزشکی آمریکا
۱۰۰	مکتب های روان درمانی
۱۰۱	روانشناسی مثبت نگر
۱۰۲	نظام طبقه بندی توانایی ها و فضیلت های انسان
۱۰۴	پیدایش نظریه های خرد به جای کلان
۱۰۶	روش شناسی پیشرفته
۱۰۶	حوزه های بین رشته ای
۱۰۷	روانشناسی در عصر حاضر
۱۰۷	وضعیت روانشناسی به عنوان یک علم
۱۱۰	رسالت روانشناسان
۱۱۰	پسامدرن گرایی
۱۱۰	آینده روانشناسی علمی
۱۱۲	خلاصه فصل
۱۱۴	خود آزمایی
۱۱۵	پرسش هایی برای تأمل بیشتر
۱۱۵	فهرست منابع

مقدمه

در طول تاریخ همه رشته‌های علمی مانند فیزیک^۱، شیمی^۲ و کیهان‌شناسی^۳ به نوعی در حیطه فلسفه بوده‌اند که در گذر زمان به تدریج از فلسفه جدا شده‌اند. روانشناسی به خاطر رابطه تنگاتنگی که با فلسفه داشته، جزء آخرین رشته‌های علمی است که از فلسفه مستقل شده است. هرگنهان و هنلی (۲۰۱۴) معتقدند که روانشناسی یعنی مطالعه روان یا ذهن، به اندازه گونه انسان قدمت دارد. برای مثال، شواهد نشان می‌دهد که مردم کهن تلاش داشتند رویاها، بیماری‌های روانی و هیجان‌ها را توجیه کنند. اغلب پرسش‌هایی که روانشناسی در حال حاضر به دنبال پاسخ دادن به آنهاست، همان‌هایی هستند که از آغاز پیدایش با آنها مواجه بوده است. در بسیاری از موارد فقط پرسش‌های مقابله با این پرسش‌های پایدار تغییر کرده است.

همان‌طور که اشاره شد، روانشناسی از دو بخش قدیم و جدید تشکیل شده است. این دو بخش از هم جدا نیستند، بلکه نوعی مداوم و ارتباط بین گذشته و حال روانشناسی از منظر تاریخی وجود دارد. بین روانشناسی قدیم و جدید شباهت و تفاوت وجود دارد. شباهت آنها در موضوعات مورد مطالعه است و تفاوت آنها نیز در روش مطالعه موضوعات است. بررسی منابع مربوط به روانشناسی فلسفی نشان می‌دهد که تقریباً موضوعات مورد مطالعه فیلسوفان اولیه نیز مباحثی مانند یادگیری، حافظه، تفکر، روح و به صورت کلی رفتار انسان بوده که کمابیش به موضوعات مباحث امروزی روانشناسی علمی نزدیک است. روش مورد مطالعه این موضوعات در گذشته مبتنی بر حدس و گمان و برج عاجی بوده، در حالی که از اواخر قرن نوزدهم، روش مطالعه موضوعات روانشناسی، مبتنی بر علم تجربی یعنی مشاهده و به صورت عینی صورت گرفته است. البته طبیعی است که نباید انتظار داشت که این تغییر روش ناگهان و به طور کامل صورت گرفته باشد. شواهد نشان می‌دهند که از اواخر قرن نوزدهم به این طرف به تدریج این انتقال روش صورت گرفته است. به عبارت دقیق‌تر، امروزه در روش مطالعات روانشناسی، نسبت به مطالعات روانشناسی در اواخر قرن نوزدهم، عینیت^۴ بیشتری وجود دارد. برای مثال، ووب و همکارانش در اواخر قرن نوزدهم موضوع مورد مطالعه روانشناسی را هشیاری^۵ می‌دانستند. بنابراین، روشهای اولیه بیشتر ذهنی و مبهم بودند. به تدریج با رشد علم و فناوری، روشهای مورد مطالعه در روانشناسی نیز به عینیت نزدیک‌تر شدند و روانشناسی به حیطه علم تجربی بیشتر نزدیک شد.

^۱. Physics

^۲. Chemistry

^۳. cosmology

^۴. objectivity

^۵. consciousness

البته باید خاطر نشان کرد که روش مطالعه در روانشناسی قرن بیست و یکم نیز با همه پیشرفت‌هایی که داشته، به خاطر پیچیده بودن انسان با عینیت کامل همانند سایر رشته‌های علوم تجربی مانند فیزیک و شیمی فاصله زیادی دارد و حتی در عصر حاضر گرایش بیشتری به انجام پژوهش‌های کیفی از سوی پژوهشگران روانشناسی صورت گرفته است.

تشابه موضوعات حتی در هر یک از بخش‌های روانشناسی نیز مطرح هستند. برای مثال در روانشناسی جدید نیز تشابه موضوعات مطرح است. دو مفهوم «شربت کهنه» و «مدگرایی» تا حد زیادی به تشابه موضوعات مربوط هستند. مفهوم «شربت کهنه»، به این واقعیت اشاره دارد که ما شربت کهنه را در بطری‌های جدید خوشمزه‌تر می‌دانیم. یعنی موضوعات قدیمی روانشناسی در لباس بدباز ظاهر و به نوعی تکرار می‌شوند. اما واقعیت این است که تصور «شربت کهنه» کاملاً پذیرفتنی نیست. درست است که برخی از موضوعات قدیمی در لباس جدید ظاهر می‌شوند، اما در اکثر موارد برعکس بر روی موضوعات قدیم در عصر جدید، متفاوت‌تر از قدیم است که ما تصور می‌کنیم همان موضوعات قدیم دوباره مطرح شده‌اند. مفهوم «مدگرایی» که به این واقعیت اشاره دارد که در روانشناسی در دوره‌های مختلف موضوعات تکرار می‌شوند. برای مثال، مطالعات روانشناسی در روانشناسی در دوره‌های مختلف موضوعات تکرار می‌شوند. برای مثال، مطالعات روانشناسی در اواخر قرن نوزدهم به خاطر نفوذ و همکاران بر هشیاری یا ذهن متمرکز شد. در اوائل قرن بیستم به خاطر نفوذ رفتارگرایی، تمرکز بر هشیاری یا ذهن کم شد. بالاخره در دهه ۱۹۶۰، مجدداً تمرکز بر هشیاری یا ذهن بیشتر شد. نبینم. قبول برای مفهوم «مدگرایی» هم بر اساس تفاوت روش‌های بررسی در دوره‌های زمانی مختلف است. به عبارت دیگر، هر چند در دوره‌های زمانی مختلف موضوعات «مد» می‌شوند، اما روش‌های بررسی در دوره‌های مختلف متفاوت است. روش مطالعه هشیاری یا ذهن در اواخر قرن نوزدهم نیمه دوم قرن بیستم و اوائل قرن بیست و یکم متفاوت است.